

захист внутрішніх об'ємів від надмірної соляризації.

У цей період активно застосовується смальтова мозаїка для оздоблення внутрішніх та зовнішніх об'ємів сакральної архітектури. Два типи набору мозаїчних композицій впливали на засоби художньої виразності мозаїчних творів. Фірма А. Сальвіаті користувалася технікою «венетіанського» або зворотного набору, з орієнтацією на візантійські взірці, що надавало композиціям площинності та лінеарності, неглибокого розвитку простору вглиб зображення. На початку ХХ ст. другий тип набору – «римський» використовували мозаїчні майстерні Академії мистецтв з характерними для нього нюансним моделюванням кольорового та світлотного тонів і, як наслідок, – об'ємного розвитку простору в композиції.

На початку ХХ ст. декоративне скло використовується у вітражних композиціях геометричних та рослинних орнаментальних схем в інтер'єрах, віконних та аркових проїмах фасадних площин. Композиції ускладнюються з використанням заглибленого та ограненого скла, стають живописними, лінеарними і фактурними. Ускладнюються площини вітражів, застосовуються об'ємні гранчасті вітражні конструкції для збільшення рефлексів проміння та кольору. Використовуються семантичні засоби художньої виразності – емблеми, знаки, а також і пластичні засоби: з'являються вітражі з круглим рельєфним віконним склом, площини фасадів оздоблюються скляними рельєфними блоками. Прості плашкові композиції ще використовуються в оздобленні піддашків та світлових вікон.

Декоративне скло у поєднанні з керамікою створювало поліхромний міфологізований простір. Його участь у синтезі мистецтв з архітектурою пом'якшувала монохромну світлотінь архітектурних об'ємів і увиразнювала художній образ архітектурних творів.

Джерела та література:

1. ЯЛІМ КН 8017 Г-32 Акварель. М. П. Краснов. «Дюльбер».
2. Прокопова Л. И. Участие фирм в художественно-оформительских работах в период строительства Ливадийского дворца / Л. И. Прокопова // Памятники архитектуры и художественно-оформительская направленность в творчестве Н. П. Краснова и других архитекторов Крыма : материалы III Красновских чтений, посвящ. 142-й годовщине со дня рождения Н. П. Краснова (Крым, Ялта, Ливадийский дворец-музей, 8 декабря 2006 г.) / под ред. С. В. Юрченко. – Симферополь : Крым ; Таврия, 2006. – С. 58–66.
3. Пушкарев С. Н. Художники, строители, декораторы Крестовоздвиженской Ливадийской церкви / С. Н. Пушкарев // Историческое наследие Крыма. – 2005. – № 10. – С. 122–128.
4. Мурина Е. Б. Проблемы синтеза пространственных искусств : очерки теории / Е. Б. Мурина. – М. : Искусство, 1982. – 192 с.

Малікова Ю.

УДК 001: 891.32

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АЛАРМІЗМУ ЯК КУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

***Анотація.** Статтю присвячено розгляду проблемних питань методології дослідження культурних явищ епохи Постмодерну. Подано загальний огляд традиційних наукових підходів до дефініції «алармізму» як культурного явища епохи та окреслено проблемне поле дослідження феномену. Дослідження культурного феномену Постмодерну набуває особливого значення в умовах відсутності орієнтирів та інтенцій подальшого розвитку людства, оскільки пояснення сутності феномену самовідчуття страху зможе надати змогу протистояти подальшому розповсюдженню алармістського світовідчуття, зняти силу його ідеологічного впливу.*

***Ключові слова.** алармізм, культурний феномен, традиційні методи дослідження, Постмодерн.*

***Аннотация.** Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов методологии исследования культурных явлений эпохи Постмодерна. Представлен обобщенный обзор традиционных научных подходов к дефиниции «алармизма» как культурного явления эпохи и очерчено проблемное поле исследования феномена. Исследования культурного феномена Постмодерна приобретает особое значение в условиях отсутствия ориентиров и интенций дальнейшего развития человечества, поскольку объяснение сущности феномена самоощущения страха сможет предоставить возможность противостоять дальнейшему распространению алармистского мироощущения, снять силу его идеологического влияния.*

***Ключевые слова.** алармизм, культурный феномен, традиционные методы исследования, Постмодерн.*

***Summary.** The article is devoted to the investigation of problematic issues of the methodology of cultural phenomena of Post-modernism. It provides an overview of the traditional scientific approaches to the definition of «alarmism» as a cultural phenomenon of the era and outlined the problem field in researching of the phenomenon.*

The investigation of the cultural phenomenon of the Postmodern acquires special importance in the conditions of absence of targets and intentions for further development of mankind as an explanation of the essence of the phenomenon of self-feeling of fear can provide the opportunity to oppose the further spread of alarmism ideological views, remove the power of their ideological influence.

The difficulty of understanding and investigation of alarmism is including in a dynamic phenomenon, inability of identification of its ontological perspective, role in the culture creating processes and its influence on them. In addition, the lack of research on this cultural phenomenon makes impossible to predict trends of further development of alarmism in Ukraine and in the whole world.

The situation becomes complicated also because of methodological crisis faced by modern science. Throwing away the achievements of previous eras, thinkers and philosophers of Postmodern make attempts to develop modern methodological tools, the efficiency of which still requires verification by time. Under article an attempt

of the organic connection of traditional and modern methods of investigation to such a complex and multifaceted phenomenon as alarmism is made.

Keywords. *alarmism, cultural phenomenon, the traditional research methods, Postmodern.*

Актуальність теми дослідження. Сучасний західноєвропейський та український культуротворчий процес знаходиться у постійному пошуку духовних пріоритетів, здатних забезпечити стабільний розвиток соціуму і культури у майбутньому. Під час кризи та глобального переосмислення стратегій та можливих напрямків розвитку культури, людина звертається до переоцінки духовних інтенцій розвитку і однією із форм переосмислення виступає алармізм, як самовідчуття тривоги, страху перед зникненням, намагання примиритися з власною смертністю. Наявність різноманітних зв'язків алармізму з культурними процесами, що досліджуються в гуманітарних галузях наук, призводить до необхідності детального дослідження, переосмислення сутності цього багатогранного явища, оскільки лише розуміння та пояснення культурного феномену дозволяє позбавити його «сили ідеологічного впливу» (Р. Барт). Складність розуміння та дослідження алармізму полягає у динамічності, змінюваності явища, неможливості точно виявити його онтологічний ракурс, роль у процесі формування культури та значення на сучасному етапі розвитку, а також у наявності складнощів прогнозування подальших трансформацій алармістських уявлень.

Аналіз останніх публікацій. Незважаючи на актуальність переосмислення алармізму у межах України та світу, на сьогоднішній день існують лише дотичні дослідження аспектів феномену. Частково аспекти самовідчуття страху знайшли своє відображення в роботах С. Аверінцева, К. Барта, М. Бердяєва, С. Булгакова, Р. Бультмана, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, С. Керк'єгора, Р. М.Костомарова, Г. Сковороди, В. Соловйова, Ф. Шлейермахера, К.Г. Юнга та ін.

Мета статті. Проте вказані наукові праці надають лише фрагментарні уявлення про культурний феномен епохи, не розкриваючи його сутності та можливостей впливу на трансформації інтенцій історичного розвитку соціуму. Для того, щоб зуміти протистояти подальшому розповсюдженню алармістського світовідчуття, перш за все, його слід дослідити, пояснити, оскільки, за словами Р. Барта: «... «пояснити» явище, як раз і означає «зняти» його, відібрати силу ідеологічного впливу» [1: 8-9], що обумовило вибір мети статті, яка полягає у намаганні виявити найактуальніші методи дослідження алармізму як культурного явища Постмодерну.

Час оформлення споконвічного підсвідомого іманентного самовідчуття страху співпадає з періодом становлення Постмодерну, однією з пріоритетних характеристик якого виступає апокаліптичне світовідчуття, підвищення рівня інтенсифікації есхатологічних очікувань. У свою чергу, особливе світосприйняття, притаманне перехідним епохам, невизначеність можливих шляхів подальшого історичного розвитку в ситуації «смерті Бога» (Ф. Ніцше), усвідомлення вичерпності науки, техніки, прогресу призвело до виникнення антропологічної, «людської кризи» (К. Ясперс), «знеособлення людини» (Р. Гвардіні), зникнення духовних інтенцій.

В Україні стан антропологічної кризи загострюється, свідомством чого виступає домінування соціального песимізму, зародження почуття зневіри людини у собі, що суттєво ускладнює пошуки сенсу буття та свого призначення. Подолання алармістського світовідчуття стає необхідною умовою виживання кожної окремої особистості і людства у цілому.

Проблема дослідження культурософських явищ Постмодерну ускладнюється методологічною кризою сучасних наукових інсталяцій, що виявляється у знеціненні ролі традиційних методологій досліджень та намаганні замінити їх сучасними, виправданість використання яких у процесі визначення сутності культурних феноменів ще потребує перевірки часом. У зв'язку з цим головним завданням стає аналіз доцільності застосування традиційних методів дослідження з метою розкриття культурософської сутності алармізму як продукту Постмодерну, а також визначення його аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливого значення при дослідженні алармізму набуває історичний метод, який дозволяє виявити час та причини виникнення культурного явища. Відомий дослідник М. Еліаде відносить перші писемні згадки про Кінець Всесвіту до епохи індоєвропейської єдності. Але, зважаючи на те, що страх перед знищенням був приманний людству протягом всієї історії, можна стверджувати, що в усній формі есхатологічні міфи побутували завжди. Протягом процесу історичного розвитку витоки алармізму постійно видозмінювались, відбиваючи нові реалії. Застосування історичного методу дозволяє простежити динаміку цих змін, провести класифікацію алармістських міфів, притаманних античним часам, Середньовіччю, Відродженню, Новому часу, Модерну та Постмодерну; визначити закономірності розвитку та трансформацій алармістських витоків у минулому, і, спираючись на отримані результати, провести дослідження сучасного стану, прогнозування шляхів подальших трансформацій алармістських поглядів у майбутньому.

Тісно пов'язаний з історичним інший традиційний метод – еволюційний, серед здобутків якого можна назвати поняття історичного розвитку явищ, процесів. Еволюціоністи відстоювали виключно прогресивний розвиток феноменів, що суперечить діалектичному закону заперечностей, згідно якому розвиток відбувається циклічно, спіралеподібно, однак, поборники методу (Г. Спенсер, О. Конт) пов'язували виникнення та подальший розвиток будь-якого явища з намаганням, необхідністю пристосування до постійно змінюваних реалій, що заперечити важко. Одним з прикладів, який може бути наведено на користь вказаного положення методу, є історичні відомості відносно оновлення концепту алармістських міфів під час сумнозвісного голодомору на початку 20-х років минулого сторіччя в Україні. Дослідник Н. Дмитрук, сучасник вказаних подій, у своїх публікаціях зазначає: «Людність готується зустріти останній день. Роздобувають проскурки, свячену воду» []. В інших країнах реалії, пов'язані з голодомором, в есхатологічних очікуваннях зафіксовані не були.

Застосування еволюційного методу дозволяє доповнити відомості, отримані у результаті впровадження у процес дослідження інструментального набору історичної методології, але вважати вказаний метод самодостатнім не можна.

Актуальним вважається використання іншого традиційного методу - діалектичного. Протягом історичного розвитку методологія багаторазово змінювалась, але у центрі уваги завжди залишалась проблема розвитку. Найхарактернішими рисами процесу вважають виникнення якісно нового, або оновленого стану об'єкту, спрямованість, незворотність, закономірність, єдність кількісних та якісних змін, взаємозв'язок та нерозривність прогресу та регресу, протирічність, спіралевидність (циклічність) розгортання у часі.

Основним джерелом появи та розвитку феноменів, процесів виступає наявність внутрішніх протиріч. Застосування одного з базових законів діалектики, а саме, закону єдності та боротьби протиріч, у дослідженні дозволяє виявити першоджерело виникнення та подальшого розвитку явища, процесу. У своїй філософській системі Г.В.Ф. Гегель виділяв єдність, нерозривність зв'язку: «протилежності знаходяться в ньому в безпосередньому з'єднанні, інакше кажучи, є їх неподільною єдністю» [3: 73], писав філософ. Фундаментально-онтологічний закон, що визначає культуротворчу сутність алармізму, трактує поняття «початок» та «кінець», як нерозривні, з одного боку, та протилежні, – з іншого. Наявність цих протилежностей призвела до виникнення та подальшого розвитку явища. За словами Г.В.Ф. Гегеля, поняття «початку» вже містить у собі імпліцитно розуміння і буття, і небуття (кінця), є органічним поєднанням обох протилежностей. Існування «початку» «творення» Всесвіту примушує замислитись над тим, що повинен бути і «кінець».

Серед інших ознак протилежностей - взаємовиключення та взаємопроникнення, іноді – перехід однієї протилежності в іншу: «початок» неминує переходить у «кінець», у той же час, первинне поняття «початку» містить у собі свою протилежність (поняття «кінця»), «обидва суть одне і те ж, вони проникають одне в одне і паралізують одне одне. Вони не знімають одне одного, одне зовні не знімає інше, кожне з них знімає себе в собі (an sich selbst) та містить у самому собі (an ihm selbst) свою протилежність» [3: 82].

Застосування другого закону діалектики («взаємного переходу кількісних та якісних перетворень») надає змогу з'ясувати загальні механізми історичного розвитку витоків алармізму та трансформацій феномену самовідчуття страху сьогодні. З епохи індоевропейської єдності, до якої, починаючи з М. Еліаде, науковці відносять появу першого есхатологічного міфу, витоки алармізму постійно накопичували кількісні зміни, які відбивали появу нових реалій; змінювались темпи та масштаби розповсюдження есхатологічних очікувань. І сьогодні наряду з алармістськими уявленнями про знищення Всесвіту від природних сил побутують якісно нові алармістські оповіді, у яких Апокаліпсис пов'язує вже з новими інформаційними технологіями, а сама картина нищення суттєво відрізняється від тієї що знайшла своє відображення в первісних міфах або Одкровенні Іоана.

Із законом перетворень тісно пов'язане розуміння заперечення заперечення, яке обґрунтовує циклічність розвитку явищ і процесів. Застосування вказаного філософського закону діалектики надає можливість простежити історію розвитку алармізму як культурного явища. Згідно до основних положень третього закону діалектики, «кінець» Всесвіту являє собою заперечення його «початку», «творення», іншими словами – «ніщо початку», «ніщо» якогось змісту, чогось визначеного. Але, за логікою думок, визначеність сама по собі є запереченням, таким чином, заперечення «кінця» Всесвіту – заперечення «ніщо», а заперечення «ніщо» - щось стверджувальне.

Заперечення заперечення – початок суб'єкта, «буття-у собі» (Г.В.Ф. Гегель), яке є невизначеним у повній мірі. У ході подальшого розвитку будь-якого процесу або явища продовжується його становлення, подальше визначення та трансформації, які на певному етапі неминує призведуть до стадії, на якій визначення стає новим запереченням з приводу дії зовнішніх факторів (деструкції, зовнішнього заперечення) або самозаперечення. В історії розвитку витоків алармізму схожий етап спостерігався під час становлення епохи Відродження, коли витоки алармізму, не втративши актуальності, позбавились гостроти, інтенсивності розповсюдження, перетворення на апокаліптичні очікування, що було властиве для Середньовіччя, а антропоцентрична орієнтація перетворилась на своєрідне заперечення есхатології. У той же час, відображаючи одвічний страх людства перед знищенням, витоки алармізму містили вказівки на абсолютно нові реалії. Тепер загибель Всесвіту пов'язувалась, головним чином, не з природними чинниками, а з епідеміями, хворобами, насамперед, з чумою та ін. Вже оновлені «сценарії» Апокаліпсису ставали новою тезою, щоб, у свою чергу, перетворитися на визначеність, а ще через певний час стати новим запереченням.

Вкрай необхідно звернути увагу на традиційний **метод типологізації**, який дозволяє виявляти, класифікувати та впорядкувати загальні схожі та різні характеристики алармістського світовідчуття, що обумовлює доцільність використання цього методу у процесі дослідження.

Актуальним у рамках дослідження алармізму уявляється застосування окремих положень **функціонального підходу**, які наголошують на наявності функціонального зв'язку між різноманітними аспектами культурного явища. Алармістські витоки, являючись водночас іманентною властивістю людської психіки, отримували найвищий ступінь інтенсивності розповсюдження в кризові та перехідні епохи суспільного життя, у періоди руйнування, переорієнтації сталих духовних та матеріальних цінностей, стаючи, таким чином, своєрідним кінцевим продуктом культурної еволюції людства, одним із захисних механізмів людської психіки від руйнівної дії розуміння неминучості кінцевості всього існуючого. Незважаючи на високий рівень тривожності, стресу, фрустрації, що неодмінно супроводжує «переламні», кризові моменти, алармістські течії виконують не лише деструктивні, але і конструктивні функції. Негативні моменти кризових та перехідних етапів історичного розвитку призводять до інтенсивного процесу продукування

нових ідей, здатних впливати на тенденції подальшого розвитку людства. Алармізм, таким чином, виконує евристичну та когнітивну функції.

Традиційний **етнопсихологічний метод** дослідження дозволяє простежити історичні особливості формування витоків алармізму у певних етносів, спираючись на детальний аналіз національно-психологічних особливостей, що сформувалися завдяки конкретним економічним, історичним, політичним, іншими чинникам у процесі розвитку етносу. Застосування етнопсихологічного методу дослідження до аналізу самовідчуття страху дозволяє, зокрема, виявити особливості алармістських вірувань в Україні, які багато у чому спричинені не лише географічним розміщенням між Азією та Європою та пов'язану з цим постійну загрозу агресії з боку зовнішніх ворогів, але і умовами прийняття християнства. Як зазначає відомий українських мислитель М. Грушевський: «...мотиви християнської есхатології комбінувалися з казковими, фантастичними елементами нашої власної традиції та символікою нашої поезії. Так вироблявся комплекс мотивів, який однаково успішно використовувався нашою легендою, релігійною поезією і народною новелою. Завдяки своєму різноманітному походженню цей комплекс дуже не однотайний, некоординований; у ньому спостерігається неустанна боротьба ідеї божої благодаті і мстивості, пробачення і неможливості вибачити»[4: 183].

Застосування етнопсихологічного методу робить можливою спробу прогнозування можливих шляхів трансформацій алармізму для кожного окремого етносу.

Підсумком розвитку класичних або традиційних методів дослідження можна вважати системний підхід, який розглядає всі явища, і культурні у тому числі, у якості систем, у структурі яких можна виявити складові компоненти. Виокремлення складових дозволяє суттєво спростити процес дослідження.

Зважаючи на те, що алармізм як культурне явище є продуктом Постмодерну обмеження лише традиційними методами дослідження, звичайно, не може бути доцільним і визначення сутності феномену потребує використання методологічних інструментів, властивих сучасній епосі. Серед методів Постмодерну, здатних розкрити культурософську сутність феномену слід назвати семіологічний, структурно-функціональний методи, метод ризику та ін.

Висновки. Таким чином, підводячи висновки статті, необхідно зазначити на актуальності та необхідності використання традиційних методів дослідження до аналізу культурософських явищ сьогодення, оскільки лише при умові органічного синтезу вказаних методів та методологічного інструментарію Постмодерну стає можливим всебічне дослідження алармізму як феномену самовідчуття страху.

Джерела та література:

1. Барт Р. «Избранные работы : Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. // – М. : Прогресс. – 1989 – 616 с. – С. 8–9
2. Гвардини Р. Конец Нового времени // Вопросы философии. – 1990. – №4. – 144 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Лекции по философии истории. // – СПб., Наука. 1993. – 479 с.
4. Грушевський М. С. Історія української літератури : В 6 т. 9 кн. Т. 4. Кн. 1 / Упоряд. О. М. Таланчук; Приміт. С. К. Росовецького. – К. : Либідь, 1994. – 336 с. («Літературні пам'ятки України»)
5. Дмитрук Н. Голод на Україні р.1921 // Етнографічний вісник.–1927.–Кн.4.–С. 50 – 65 – 51 с.
6. Дмитрук Н. «Про чудеса на Україні року 1923-го» // Етнографічний вісник.–1925.–Кн.1.– С. 50–61
7. Элиаде М. Ностальгия по истокам. М. : Институт общегуманитарных исследований, 2006. – С. 80 – 81, 85 – 86.
8. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1994. – 360 с.

Пилявець Л.С.

УДК 008: 130.1

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У МЕЖАХ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Анотація. У статті визначено загальні теоретико-методологічні принципи вивчення глобалізаційних процесів. Зокрема, загальнонаукові - системності, об'єктивності, всебічності та інші. Досліджено специфічні принципи детермінізму, ідентифікації, толерантності та інші. Велика увага приділена типам глобалізаційних процесів. Акцентується увага на їх характеристичні крізь призму культурологічної методології дослідження.

Ключові слова. глобалізація, глобалізаційні процеси, методологія дослідження, принципи, типологія процесів, теорія культури.

Анотация. В статье определены общие теоретико-методологические принципы изучения глобализационных процессов. В частности: общенаучные - системности, объективности, всесторонности и т.д. Исследованы специфические принципы детерминизма, идентификации, толерантности и т.д. Большое внимание уделено типам глобализационных процессов. Акцентируется внимание на их характеристике с позиций современной культурологической методологии исследования.

Ключевые слова. глобализация, глобализационные процессы, методология исследования, принципы, типология процессов, теория культуры.

Summary. The article outlines the methodological principles study of globalization, including the following general scientific as consistency, objectivity, comprehensiveness, etc., and specific as determinism, identity, tolerance, etc., and found globalization types of processes and their general characteristics.